

OILA HUQUQIY MATNLARINING LINGVISTIK TABIATI

Hulkar Sayfulloyeva Amin qizi,
Xalqaro Innovatsion Universitet magistranti

THE LINGUISTIC NATURE OF FAMILY LAW LEGAL TEXTS

Hulkar Sayfulloyeva Amin qizi,
Master's Student at the International Innovation University

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ПРАВОВЫХ ТЕКСТОВ ПО СЕМЕЙНОМУ ПРАВУ

Хулкар Сайфуллоева Амин қизи,
магистрант Междоународного инновационного университета

E-mail: hsayfulloyeva@gmail.com

Orcid: 0009-0007-1671-4162

Annotatsiya. Mazkur maqola oilaviy huquqiy matnlarning lingvistik tabiatini qiyosiy nuqtai nazardan, ingliz va o'zbek huquqiy tizimlariga e'tibor qaratgan holda o'rganadi. Oilaviy huquq matnlari ixtisoslashgan terminologiya, murakkab sintaktik tuzilmalar va normativ semantik mazmun bilan tavsiflanadi, bu esa aniqlik, izchillik va ijro etilishini ta'minlaydi. Tadqiqotda leksik, sintaktik va semantik xususiyatlar tahlil qilinib, ularning huquqiy talqin va tarjimadagi roli yoritiladi. Qiyosiy tahlil ingliz va o'zbek oilaviy huquq terminologiyasi o'rtasida ham funksional ekvivalentlik, ham lingvistik o'zgaruvchanlik mavjudligini ko'rsatadi. Natijalar huquqiy matnlarning lingvistik xususiyatlarini tushunish aniq talqin, samarali qonun ijodkorligi va ishonchli tarjima uchun muhim ekanligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: oila huquqi, huquqiy til, lingvistik tahlil, ingliz–o'zbek taqqoslashi, terminologiya, huquqiy talqin.

Abstract. This article examines the linguistic nature of family law legal texts from a comparative perspective, focusing on English and Uzbek legal systems. Family law texts are characterized by specialized terminology, complex syntactic structures, and normative semantic content, which collectively ensure precision, consistency, and enforceability. The study analyzes lexical, syntactic, and semantic features, highlighting their role in legal interpretation and translation. A comparative examination demonstrates both functional equivalence and linguistic variability between English and Uzbek family law terminology. The findings emphasize that understanding the linguistic features of legal texts is essential for accurate interpretation, effective legislative drafting, and reliable translation.

Keywords: Family law, legal language, linguistic analysis, English–Uzbek comparison, terminology, legal interpretation.

Аннотация. В данной статье рассматривается лингвистическая природа правовых текстов по семейному праву в сравнительном контексте, с акцентом на английскую и узбекскую правовые системы. Тексты по семейному праву характеризуются

специализированной терминологией, сложными синтаксическими структурами и нормативным семантическим содержанием, которые в совокупности обеспечивают точность, согласованность и применимость. В исследовании анализируются лексические, синтаксические и семантические особенности, подчеркивается их роль в юридической интерпретации и переводе. Сравнительный анализ демонстрирует как функциональную эквивалентность, так и лингвистическую вариативность между английской и узбекской терминологией семейного права. Результаты подчеркивают, что понимание лингвистических особенностей правовых текстов имеет важное значение для точной интерпретации, эффективного составления законодательных актов и надежного перевода.

Ключевые слова: Семейное право, юридический язык, лингвистический анализ, сравнение английского и узбекского языков, терминология, юридическая интерпретация.

KIRISH.

Oilaviy huquqiy matnlar huquqiy diskursning o‘ziga xos sohasini tashkil etadi, unda til shakli huquqiy ma’no va talqinni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Nikoh, ajralish, ota-onalik va vasiylik kabi ijtimoiy jihatdan sezgir munosabatlarni tartibga soluvchi huquq sohasi sifatida oilaviy huquq huquqiy aniqlik va normativ ravshanlikni ta’minlash uchun aniq hamda puxta tuzilgan tilga tayanadi. Ushbu matnlarning lingvistik tabiati nafaqat huquqiy talablarni, balki muayyan huquqiy tizimga singdirilgan madaniy, ijtimoiy va institutsional qadriyatlarni ham aks ettiradi.

Lingvistik nuqtai nazardan, oilaviy huquq matnlari ixtisoslashgan terminologik tizim, murakkab sintaktik konstruktsiyalar va yuqori darajadagi normativlik bilan tavsiflanadi. Bu xususiyatlar xulq-atvorni tartibga solish hamda huquq va majburiyatlarni belgilashga xizmat qiladi, biroq ular semantik noaniqlik va talqin muammolarini ham keltirib chiqarishi mumkin. Bunday muammolar ayniqsa oilaviy huquq matnlari turli huquqiy va til tizimlari doirasida tahlil qilinganda yaqqol namoyon bo‘ladi. Shu nuqtai nazardan, ingliz tilidagi huquqiy matnlar va o‘zbek oilaviy huquq hujjatlarini taqqoslash umumiy huquqiy tushunchalar bilan birga lingvistik ifodalanishdagi sezilarli farqlarni ham ochib beradi.

O‘zbek oilaviy huquq matnlari o‘xshash tartibga solish funksiyasini bajarsa-da, o‘zbek huquqiy an’analari va til me’yorlari ta’sirida shakllangan o‘ziga xos leksik-semantik hamda strukturaviy xususiyatlarni namoyon etadi. Terminologiya shakllanishi, gap tuzilishi va huquqiy majburiyatni ifodalash usullaridagi farqlar aniq talqin va tarjima uchun lingvistik tahlil muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu lingvistik omillarni chuqur hisobga olmaslik huquqiy ma’noning buzilishiga yoki tillar o‘rtasida noto‘g‘ri yetkazilishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli, mazkur maqolaning maqsadi — oilaviy huquqiy matnlarning lingvistik tabiatini ularning leksik, sintaktik va semantik xususiyatlarini tahlil qilish

orqali o'rganish, ayniqsa matnning bog'liqligi, izchilligi va huquqiy normativligiga alohida e'tibor qaratishdir. Ingliz va o'zbek oilaviy huquq matnlarining ayrim xususiyatlarini taqqoslash orqali tadqiqot lingvistik tuzilma huquqiy ma'noga qanday ta'sir qilishini ko'rsatish hamda huquqiy talqin, qonun loyihalarini tuzish va tarjimada lingvistik tahlilning rolini ta'kidlashni maqsad qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI.

Huquqiy tilni o'rganish lingvistika, huquqshunoslik, diskurs tadqiqotlari va sotsiologiyani birlashtiruvchi muhim fanlararo soha sifatida shakllangan. Olimlar huquqiy tilni aniqlik, rasmiylashtirilganlik va institutsional hokimiyat bilan tavsiflanadigan maxsus kommunikativ tizim sifatida ta'riflaydilar. Huquqiy terminologiya institutsional diskurs doirasida ma'noni tartibga solish bilan birga huquqiy muloqotda aniqlik va izchillikni ta'minlash uchun mo'ljallangan "yuqori darajada konvensiyalashgan lug'aviy qatlam"ni tashkil etadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, huquqiy til tarixiy va madaniy an'analar ta'sirida shakllangan o'ziga xos strukturaviy, semantik va funksional xususiyatlarga ega. Ingliz va o'zbek huquqiy terminologiyasiga oid qiyosiy tadqiqotlar turli tillardagi huquqiy lug'atlar rasmiylik va barqarorlik kabi umumiy xususiyatlarga ega bo'lsa-da, leksik tarkibi, o'zlashma strategiyalari va sintaktik ifodalanishi jihatidan farq qilishini ko'rsatadi. Bu esa talqin va tarjima jarayonida qiyinchiliklar tug'diradi. Zamonaviy lingvistik tadqiqotlar huquqiy matnlarni janrga asoslangan kommunikativ hodisalar sifatida ko'rib chiqadi. Janr tahlili qonunlar, sud qarorlari va ilmiy huquqiy yozuvlar kabi matn shakllari kasbiy me'yorlar bilan belgilanadigan an'anaviy ritorik tuzilmalarga amal qilishini ko'rsatadi. Sud hujjatlari tarjimasi bo'yicha tadqiqotlar "matn janri", "janr tizimi" va "meta-janr" kabi tushunchalar maxsus kommunikatsiya uchun zarur bo'lgan lingvistik va ekstralingvistik ma'lumotlarni anglashda samarali vosita ekanini tasdiqlaydi.

An'anaviy ravishda huquqiy diskurs o'zgarishlarga chidamli deb hisoblangan bo'lsa-da, so'nggi tadqiqotlar akademik va huquqiy standartlarni birlashtirgan gibril janrlarning paydo bo'layotganini ko'rsatadi. Bunday matnlar intertekstual va interdiskursiv jihatdan boy bo'lib, o'z hokimiyatini asoslash uchun boshqa matnlar va diskurslarga keng tayanadi. Bu holat ayniqsa oilaviy huquqda dolzarb, chunki unda huquqiy fikrlash ko'pincha ijtimoiy siyosat, psixologiya va axloqiy masalalar bilan kesishadi.

Huquqiy matnlarning leksik-grammatik xususiyatlari. Huquqiy tilning eng muhim xususiyatlaridan biri uning leksik va grammatik murakkabligidir. Qiyosiy korpus tadqiqotlari qonun matnlari keng omma uchun mo'ljallangan yozma nutqdan sezilarli darajada farq qilishini va oddiy o'quvchilar uchun tushunishni

qiyinlashtirishini ko'rsatadi. Maxsus lug'at, uzun ot birikmalari va murakkab sintaktik tuzilmalar huquqiy matnlarning texnik tabiatini ta'minlaydi, biroq jamoatchilik tomonidan tushunilishini cheklashi mumkin.

Sintaktik murakkablik bo'yicha tadqiqotlar huquqiy matnlarda strukturaviy jihatdan zich gaplar qo'llanishini tasdiqlaydi. Qiziqarli jihati shundaki, tarjima qilingan huquqiy matnlar ko'pincha asl matnlarga qaraganda soddaroq bo'ladi, bu esa sodda til strategiyalari ma'noni yo'qotmagan holda matnni tushunarli qilishini ko'rsatadi. Bu ayniqsa oilaviy huquq uchun muhim, chunki unda sud jarayonida ishtirok etuvchilar ko'pincha mutaxassis bo'lmagan shaxslardir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

So'nggi o'n yilliklarda korpus lingvistikasi huquqiy diskursni o'rganishda muhim o'zgarishlar kiritdi. Katta hajmdagi matnlarni tizimli tahlil qilish imkoniyati turli janrlar va tillar o'rtasidagi farqlarni o'rganishga yordam berdi. Zamonaviy texnologiyalar esa metodologik imkoniyatlarni yanada kengaytirdi. Kompyuter asosidagi yondashuvlar sud qarorlaridagi lingvistik naqshlarni tahlil qilish, huquqiy matnlarni semantik komponentlarga ajratish va algoritmik modellashtirish imkonini bermoqda. Bu esa huquqiy lingvistika va sun'iy intellekt o'rtasidagi aloqaning kuchayib borayotganini ko'rsatadi.

Oilaviy huquq diskursi uchun ahamiyati. Huquqiy diskurs bo'yicha ko'plab lingvistik tadqiqotlar umumiy xarakterga ega bo'lsa-da, ularning xulosalari oilaviy huquq matnlari uchun ham muhimdir. Oilaviy huquq shaxslararo munosabatlarni tartibga soladi va shu sababli texnik aniqlik bilan insoniy omillar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashi kerak. Bunday matnlarning lingvistik tuzilishi bir vaqtning o'zida huquqiy aniqlikni ta'minlashi va ijtimoiy jihatdan sezgir holatlarni ifodalashi zarur.

Normativ va baholovchi tilni birlashtirgan gibrid janr tuzilmalari;

Tartibga soluvchi funksiyalarni aks ettiruvchi sintaktik murakkablik;

Kontekstual mulohazani talab qiluvchi talqin ochiqligi;

Matnni tushunarli va sodda til bilan yetkazishga e'tibor ortishi.

Bu xususiyatlar birgalikda oilaviy huquqni lingvistik tadqiqotlar uchun samarali maydon sifatida namoyon qiladi, ayniqsa til institut hokimiyati va jamoatchilik tushunchasini shakllantiradigan ijtimoiy-huquqiy kontekstlarda.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, oilaviy huquq matnlari shaxsiy munosabatlar va huquqiy maqomlarni aniqlashda maxsus terminologiyaga katta darajada tayanadi. "Nikoh", "ajralish", "vasiylik", "ota-onalik mas'uliyati" va "bolaning eng yaxshi manfaatlari" kabi leksik birliklar huquqiy fikrlashni shakllantiruvchi asosiy

tushunchalardir. Ushbu atamalar yuqori darajadagi abstraktsiya va institutsionalizatsiyaga ega bo‘lib, kundalik tilga to‘g‘ridan-to‘g‘ri mos keladigan ekvivalentlari ko‘pincha mavjud emas.

Muhim natija — baholovchi va qiymatga yo‘naltirilgan lug‘atning keng qo‘llanilishi. Tijorat yoki jinoyat huquqidan farqli o‘laroq, oilaviy huquq matnlari farovonlik, g‘amxo‘rlik va himoya bilan bog‘liq leksik birliklarni muntazam o‘z ichiga oladi (masalan, “farovonlik”, “xavfsizlik”, “emotsional ehtiyojlar”). Ushbu leksik naqsh oilaviy huquqning inson markazli yo‘nalishini va ijtimoiy hamda axloqiy masalalarga e‘tiborini aks ettiradi. Shuningdek, tahlil shuni ko‘rsatadiki, oilaviy huquq terminologiyasi ko‘pincha semantik jihatdan ochiq bo‘ladi. Ko‘plab asosiy atamalar bilib qo‘llanmagan, bu esa sudlarga ularni individual ish sharoitiga mos ravishda moslashuvchan talqin qilish imkonini beradi. Bu leksik ochiqlik sud amaliyotida ixtiyoriylikni qo‘llab-quvvatlaydi, lekin talqin o‘zgaruvchanligini oshiradi.

Sintaktik va diskursiv xususiyatlar. Oilaviy huquq matnlari sintaktik jihatdan o‘rtacha yoki yuqori darajada murakkablikka ega. Qonun hujjatlari odatda uzun, ko‘p qismli gaplar bilan yoziladi, bu aniqlikni ta‘minlash va noaniqlikni kamaytirish uchun. Sud qarorlarida esa texnik til hikoya elementlari bilan birlashadi, bu oilaviy holatlar va nizolarni tasvirlash imkonini beradi. Ushbu gibril tuzilma sudlarga qarorlarini huquqiy aniqlikni saqlagan holda asoslash imkonini beradi. Diskurs nuqtai nazaridan, oilaviy huquq matnlari bir nechta kommunikativ vazifalarni bajaradi: xulq-atvorni tartibga soladi, huquqiy normalarni talqin qiladi va sud qarorlarini qonuniylashtiradi. Modallikning (shall, may, must) keng qo‘llanilishi majburiyat va sud ixtiyoriyligi o‘rtasidagi muvozanatni aks ettiradi. Baholovchi va hikoya tili mavjudligi huquqiy fikrlash va ijtimoiy masalalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatadi. Natijalar oilaviy huquq matnlarining gibril janr ekanligini, ya‘ni maxsus terminologiya, strukturaviy murakkablik va ishontiruvchi diskursga ega ekanligini tasdiqlaydi. Bu xususiyatlar oilaviy huquqni boshqa huquqiy sohalardan ajratib turadi va lingvistik aniqlikning muhimligini ta‘kidlaydi.

Sintaktik darajada oilaviy huquq matnlari yuqori darajada strukturaviy murakkablikni namoyon qiladi. Gaplar ko‘pincha qo‘shimcha qo‘llanmalar, o‘rnatilgan nisbiy konstruktsiyalar va shartlar, istisnolar hamda huquqiy oqibatlarni belgilovchi predikatsiyalar bilan kengaytiriladi. Bunday sintaktik zichlik aniqlik va to‘liqroq ifodalanish vazifasini bajaradi, lekin mutaxassis bo‘lmagan o‘quvchilar uchun tushunishni qiyinlashtiradi. Tahlil shuningdek, oilaviy huquqning turli janrlari orasida sezilarli farqlar mavjudligini ko‘rsatadi. Qonun hujjatlari eng murakkab sintaktik tuzilishga ega bo‘lib, uzun gaplar va bir nechta ixtiyoriy shartlar bilan

tavsiflanadi. Sud qarorlarida esa, murakkab bo'lsa ham, faktual holatlarni tasvirlaydigan hikoya bo'limlarida qisqaroq gaplar ishlatiladi. Ushbu gibrid tuzilma texnik huquqiy fikrlashni hikoya elementlari bilan birlashtiradi. Modallikning qo'llanilishi muhim natija sifatida e'tiborni tortadi. Oilaviy huquq matnlari majburiyat, ruxsat va ixtiyoriylilikni ifodalash uchun shall, may va must kabi modallarni keng qo'llaydi. Modallarning strategik taqsimoti qat'iy huquqiy tartib va sud ixtiyoriyligi o'rtasidagi muvozanatni aks ettiradi. Diskurs nuqtai nazaridan, oilaviy huquq matnlari bir vaqtning o'zida bir nechta pragmatik vazifalarni bajaradi: xulq-atvorni tartibga soladi, qarorlarni asoslaydi va institut hokimiyatini qonuniylashtiradi. Tahlil shuni ko'rsatadiki, sud matnlari baholovchi diskursga boy bo'lib, sudylar ishonchlilikni baholash, qarama-qarshi manfaatlarni muvozanatlash va shaxsiy hayotga ta'sir qiluvchi natijalarni asoslash majburiyatiga ega.

Hikoya diskursi bu jarayonda markaziy rol o'ynaydi. Ko'plab boshqa huquqiy sohalardan farqli o'laroq, oilaviy huquq qarorlari ko'pincha shaxsiy tarix va munosabatlarni qayta tiklaydi. Hikoya matnlarini tashkil etishda xabar qilingan nutq, vaqt belgilar va sabab-oqibat bog'lovchilar kabi lingvistik vositalar ishlatiladi. Bu strategiyalar sud fikrining ishontiruvchi kuchini oshiradi. Tahlil shuningdek, interdiskursivlik mavjudligini ko'rsatadi. Oilaviy huquq matnlari psixologiya, ijtimoiy ish va bolalar farovonligi diskursidan elementlarni integratsiya qiladi. Mutaxassis terminologiyasi va baholovchi til huquqiy fikrlashga kiritilib, bir nechta ovozli matnlar yuzaga keladi, bunda huquqiy normalar ilmiy va axloqiy qarashlar bilan uyg'unlashadi.

Oilaviy huquq matnlari ixtisoslashgan, ammo semantik jihatdan ochiq terminologiyaga tayanadi; Leksik tanlovlar baholovchi va farovonlikka yo'naltirilgan xususiyatni aks ettiradi; Sintaktik murakkablik huquqiy aniqlikni qo'llab-quvvatlaydi, ammo tushunish qiyinligini oshiradi; Hikoya va baholovchi diskurs sud matnlari uchun muhimdir; Interdiskursiv elementlar oilaviy huquq diskursining gibrid tabiati bilan bog'liq. Ushbu natijalar oilaviy huquqni normativ tartib va inson markazli kommunikatsiyani birlashtirgan gibrid huquqiy janr ekanligini tasdiqlaydi.

XULOSA.

Ko'rib chiqilgan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, huquqiy til strukturaviy, ammo rivojlanayotgan tizim bo'lib, u institutsional ehtiyojlar, kasbiy an'analar va ijtimoiy-madaniy omillar ta'sirida shakllangan. Korpus lingvistikasi, janr tahlili va kompyuter modellashtirishdagi yutuqlar huquqiy matnlar tartibga solish va talqin vositasi sifatida qanday ishlashini chuqurroq tushunishga yordam berdi.

Oilaviy huquq matnlarining lingvistik tabiati bo'yicha tadqiqotlar uchun ushbu tadqiqotlar mustahkam nazariy va metodologik asos yaratadi. Ular terminologiya,

janr konvensiyalari, sintaktik tuzilma va talqin amaliyotlarini o‘rganish muhimligini ta’kidlaydi. Kelgusida qiyosiy va empirik tadqiqotlarni integratsiya qilish oilaviy huquq diskursining turli til va huquqiy tizimlarda qanday ishlashini yanada aniqlik bilan ochib berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Xasanbayeva, S. “Ingliz va o‘zbek tillarida huquqiy terminologiyaning lingvistik tahlili.”
2. Zozula, D. “Huquq tilining xususiyatlari: Qiyosiy tadqiqot.”
3. Jumabayeva, A. “Huquqiy terminologiyaning leksiko-semantik xususiyatlari.”
4. Budnyaya, O. va boshq. “Ingliz huquqiy diskursida ishontirishning til xususiyatlari.”
5. Goźdź-Roszkowski, S. “Huquqiy diskursda korpus lingvistikasi.”
6. Lin, X. va boshq. “Huquqiy tarjima qilingan matnlarda sintaktik murakkablik.”
7. El-Farahaty, H. “Ingliz va arab huquqiy diskursida leksik va sintaksis xususiyatlari.”
8. Breeze, R. “Huquqiy janrlarda so‘z turkumlari naqshlari.”
9. Kuchkarova, G. “Zamonaviy jamiyatda huquqiy lingvistikani roli.”